

Bojan Munjin

POLITIČKO KAZALIŠTE DANAS
U IME SVIH NAS

Provala političkih pitanja na pozornicama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji mogla bi se usporediti sa sličnom situacijom u 70-im i 80-im godinama u Jugoslaviji kada su se kritički postavljala pitanja o pravoj stvarnosti birokratskog socijalizma, jednopartijskog sustava i totalitarne države.

Političko kazalište nastavlja svoje putovanje po neveselim zemljama južnoslavenskog prostora. Sarajevska kazališna scena istražuje bolne krhotine posljednjih ratova, sve više se posvuda udružuju nezavisne trupe koje propituju međuetničke odnose bivših neprijatelja, dok zagrebački redatelj Oliver Frlić, koji i dalje puni stupce kulturnih rubrika svojim drskim autorskim projektima, upravo je ovih dana uzburkao beogradsku kazališnu scenu svojom novom predstavom o najtraumatičnijoj temi suvremene Srbije pod naslovom *Zoran Đinđić*. Tu svakako treba dodati i Boruta Šeparovića koji je, nakon predstava o proteklim ratovima, na scenu subotičkog kazališta postavio predstavu pod nazivom *Bikini demokracija* koja je podijelila i publiku i kazališnu kritiku. Provala političkih pitanja na pozornicama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji mogla bi se usporediti sa sličnom situacijom u 70-im i 80-im godinama u Jugoslaviji kada su se kritički postavljala pitanja o pravoj stvarnosti birokratskog socijalizma, jednopartijskog sustava i totalitarne države. Tako se slavno vrijeme zagrebačkog &TD-a i Vjerana Zuppe definitivno završilo nakon Stoppardovih *Travestija* (1980.), s velikom glumačkom postavom u kojoj su bili Rade Šerbedžija, Ivica Vidović, Izet Hajdarhodžić, Fabijan Šovagović i Marija Hohn, jer se tadašnjim vlastodržcima nakon 15 godina konstantne &TD-ove hereze nije dopala činjenica da se u toj predstavi Vladimir Ilić Lenjin ne predstavlja baš u najboljem svjetlu. Dubrovačka *Svrha od slobode* Mire Medimorca naprasno je u to vrijeme skinuta s repertoara, glumci predstave *Izlaz*, Sreten Mokrović

i Radoslav Milenković dobili su 60 dana zatvora zbog toga što su na sceni "vrijeđali socijalističke osjećaje građana", dok su i glumci i publika predstave *Karamazovi* u režiji Ljubiše Ristića, koja se obračunavala sa strahotama Golog otoka, smatrani doslovce antidržavnim neprijateljima. Razlika između političkog kazališta nekada i sada u tome je što ste u Jugoslaviji, u atmosferi sveprisutne kontrole Partije, zbog neugodnih pitanja na pozornici mogli završiti u zatvoru, izgubiti posao i biti "na ledu" godinama, dok danas, u eri popriličnih medijskih sloboda, osnovna smetnja hrabrim pitanjima u teatru je potpuni zaborav koji trenira većina u ovim društvima, o mračnim događajima u vlastitom dvorištu posljednjih 20 godina. Nekada smo svi htjeli govoriti o tamnim stranama socijalizma o kojima smo objektivno malo znali jer su one bile brižljivo skrivane, a danas objektivno puno znamo o onome što se događalo u nedavnoj prošlosti, ali malo tko o tome otvoreno želi pričati. Zašto je tome tako? Zato jer je početkom 90-ih u novonastalim državama stvoren politički i nacionalni konsenzus da "naši dečki", tko god oni bili, nisu radili ratne zločine te da smo "mi" u pravu, a oni drugi nisu. Moralo je proći desetljeće i pol da bi u teatru stasala nova generacija koja u proteklim ratovima nije ni luk jela ni luk mirisala, ali je bila velikom žrtvom tih ratova i koja je smogla hrabrosti da jednima, drugima i trećima baci u lice

Zoran Đinđić

gomilu pitanja o onome što se zaista događalo od devedesetih do danas. Postoji razlika i u pristupu: nekada su politička pitanja na pozornici djelovala kao udar groma koji je za sobom ostavljao neugodne pukotine u ideološkoj konstrukciji "savšenog društva socijalizma", dok je danas nakon svega, nova post-pesimistička generacija na pozornici prije spremna oprostiti, a ne optuživati. Predstava *Kad su cvetale tikve* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu (koja je kažu bila zabranjena po osobnom nalogu Josipa Broza Tita), kao i zagrebačka *Predstava Hamleta u selu Mrđuša Donja* u &TD-u početkom 70-ih, imale su ambiciju da iz boce na svjetlo dana istjeraju okrutnog demona balkanskih političkih grubosti, dok današnje predstave istog naboja takvog demona u tu bocu konačno žele vratiti. Osim toga, političke predstave onog vremena bile su nabijene mračnim realizmom, jer se prava stvarnost morala na pozornici doslovce nacrtati da bi bila jača od mita o sreći u kojem smo živjeli, dok su današnje predstave prožete osjećajem razlomljene realnosti u kojoj su naši životi nošeni vrtlogom političkog hira, sudbine i apsurdna. Dok ste u ono vrijeme gledajući primjerice predstavu *Karamazovi* ili *Mrđušu Donju*, imali osjećaj da zaista iz prikrajka promatrate strahote Golog otoka, odnosno groteskno rastakanje ideala socijalizma kako su to činili partijski sekretar Bukara i njegovi poltro-

Zagrebački redatelj Oliver Frlić, koji i dalje puni stupce kulturnih rubrika svojim drskim autorskim projektima, upravo je ovih dana uzburkao beogradsku kazališnu scenu svojom novom predstavom o najtraumatičnijoj temi suvremene Srbije pod naslovom *Zoran Đinđić*.

ni, danas kada gledate na pozornicama suočavanje s nedavnom prošlošću, ne možete se oteti dojmu da stvarnost izgleda kao mračni košmarni san kojeg se nikako ne možete otresti. Dvije predstave u novije vrijeme koje pokazuju tu "stvarnost koja se ljulja" su *Hipermnezija* u koprodukciji Kamernog teatra 55 iz Sarajeva i Bitef teatra iz Beograda u režiji Selme Spahić i *Patriotic Hypermarket* koja je nastala u suradnji glumaca iz Beograda i Prištine, u režiji Dine Mustafića. I jedna i druga predstava žele umjetničkim sredstvima napraviti stanovitu psihološku rekonstrukciju onoga što se dogodilo, u Sarajevu, Prištini i Beogradu, ali ne zato da bi pokazali nečiju laž ili vlastitu istinu, već da bi terapijski djelovali na bolnu memoriju čitave jedne generacije. Ove predstave nikoga ne mrze, jedino kroz glasni govor o osobnim nedaćama u zlu vremenu žele se lišiti jednog traumatič-

Hipermezejia

Dvije predstave u novije vrijeme koje pokazuju tu "stvarnost koja se ljulja" su *Hipermezejia* u kooprodukciji Kamernog teatra 55 iz Sarajeva i Bitef teatra iz Beograda u režiji Selme Spahić i *Patriotic Hypermarket* koja je nastala u suradnji glumaca iz Beograda i Prištine, u režiji Dine Mustafića.

Patriotic Hypermarket

nog iskustva da bi se dalje uopće moglo normalno živjeti. U tom smislu, za razliku od političkog teatra iz prošlosti koji je pričao priče nekih drugih ljudi, razočaranih komunisti, logoraša ili politički nepodobnih, današnji politički teatar često govori iz iskustava samih aktera na sceni. U prvoj od dvije navedene predstave, glumci govore o vremenu kada su bili djeca, a oko njih su ginuli ljudi od granata i snajpera, a u drugoj, beogradski i prištinski glumci pričaju o svojim predrasudama i nadama kada je u pita-

nju krajnje vruća tema – Kosovo. Zanimljivo je mišljenje dramskog pisca iz Prištine Jetona Neziraja koji je zajedno s beogradskom spisateljicom Milenom Bogavac za predstavu *Patriotic Hypermarket* pisao predložak:

"Kada smo Milena i ja počeli da pišemo, slali smo jedno drugom scene koje ona ili ja nismo mogli podnijeti. To nije bilo samo naše lično pražnjenje nego pražnjenje kolektivne svijesti pune predrasuda i mržnje prema drugima". Beogradsko-prištinska predstava eksplozivno djeluje i na simpatizere i na svoje neprijatelje: glumci su dobili sijaset pohvala za hrabrost i iskrenost, ali i prijetnje, svatko u svojoj sredini, za izdaju nacionalne stvari. I jedna i druga predstava računaju sa znanjem gledalaca o događajima te stoga nemaju potrebu ništa objašnjavati: puno je važnija unutarnja dimenzija izvedbi puna autentičnih iskaza, bolnih sjećanja i razočaranja nad prostorom vlastitog života. U predstavi *Patriotic Hypermarket* glumci se neprestano voze u kolicima iz *shopping* centra, želeći pokazati da se sa svime trguje; domoljubnim osjećajima, političkim uvjerenjima i ljudskim životima, dok glumci *Hipermezejije* igraju u andeoski bijelim laganim kostimima, zaklonjeni jednako prozirnim paravanima, pričajući bez povratnog tona svoja loša iskustva – kao glasovi neke udaljene savjesti.

Treća predstava iz najnovije produkcije političkog teatra je *Buđenje proljeća*, koja dolazi iz Užica, prema tekstu Franka Wedekinda i u režiji mladog redatelja iz Skopja Martina Kočovskog.

Tako čitav splet njihovog mračnog iskustva "umotan u bijelo" naglašava ton apсурnih događaja na ovim prostorima u kojima su najgore stradala djeca i nevini ljudi.

Treća predstava iz najnovije produkcije političkog teatra je *Buđenje proljeća*, koja dolazi iz Užica, prema tekstu Franka Wedekinda i u režiji mladog redatelja iz Skopja Martina Kočovskog. Zanimljivo je da je nerv hrabrog propitivanja stvarnosti stigao i do malih sredina koje se obično najzavilavije brane od društveno i estetski angažiranih predstava. Kočovski je, ne hajući za uobičajeni red u provincijskim kazalištima, publiku podijelio u tri otvorena vagoneta (predstavu može vidjeti samo 35 gledalaca) koje glumci guraju po pozornici od scene do scene, često u njih interpolirajući vlastite komentare na Wedekindovu temu (seksualnih) sloboda u totalitarnom društvu. Predstava samo preuzima radnju s početka 20. stoljeća o strogoj školi i konzervativnom društvu u kojem mladi ne mogu disati: užičko *Buđenje proljeća* referira se na današnje vrijeme u kojemu su zdrav razum i slobode koje žele mladi ponovno napadnuti ideološkim i svjetonazorskim ograničenjima koje su im nametnuli stariji. Redatelj Kočovski u tom je smislu krajnje jasan: "Razlike između 'Vi' i 'Mi' nisu male. Vi ste generacija koja je rasla nakon Drugog svjetskog rata a mi smo, zahvaljujući vama, također postali posljednja generacija. Vi ste, paradoksalno, živjeli u liberalnijem društvu od društva sistemskih zabrana u kojem mi živimo danas. Vi ste bili ateisti, a nama se nameće da budemo profesionalni vjernici. Vi ste naši roditelji, a mi smo vaša djeca". U predstavi se spominju i Mao Ce Tung i Ivo Lola Ribar i poglavar Srpske pravoslavne crkve patrijarh Pavle: glumci stupaju pod zastavama raznih režima, vode se rasprave o pobačaju i o neoliberalizmu da bi se nakon dvoipolsatne predstave pokazalo da današnji ljudi, umorni od neprestane ideološke buke, žele malo mira i jednostavnog života. Konačno, Frlićev *Zoran Đinđić* najudaljeniji je od ove bolne osjetljivosti prožete sjetom i apatijom koja karakterizira suvremeni politički teatar ovih prostora. Njegovo kazalište je drsko i provokativno, za Fr-

Buđenje proljeća

lića ne postoje tabu teme, a teška politička i društvena pitanja o kojima on govori ogoljena su do kosti. U ovoj predstavi on je prozvao kompletno srpsko društvo i njegovu elitu za ubojstvo vlastitog premijera ne štedeći nikoga; tadašnjeg predsjednika države Vojislava Koštunicu, Srpsku pravoslavnu crkvu, vojsku, tajne službe, intelektualce i građane. Kao i u ranijim Frlićevim predstavama, *Zoran Đinđić* se sastoji od šokantnih fleševa i traumatičnih slika u kojima se na jednoj strani nalazi ubijeni premijer, a na drugoj svi ostali. Tako njegovi glumci, s rukama umrljanim krvlju do lakta, izgovaraju optužbe publici koja nijemo sjedi u potpuno osvijetljenoj dvorani ili se već u sljedećoj sceni, naoružani pištoljima i kalašnjikovima, presvlače iz svećeničkih odora u vojne ili u odijela dobrostojećih građana. Na kraju, glumica obnažena do pasa, oblači krvavu košulju Zorana Đinđića i počinje povraćati po srpskoj zastavi nakon čega političari iz prvih redova zajedno s dijelom publike napuštaju dvoranu. Oni koji su ostali frenetičnim aplauzom ispratili su glumce kojima treba čestitati što su uopće imali hrabrosti sudjelovati u ovoj predstavi.

Postoji karakteristika koja spaja politički teatar ovih prostora druge polovice 20. stoljeća i ovaj današnji: njega ne voli niti politička elita, niti dio javnosti, smatrajući ga društveno uvredljivim i estetski neuveljavljivim, ali on, upravo takav kakav jest, predstavlja snažan poticaj društvenoj funkciji koju je teatar u svim vremenima uvijek imao i putokaz za nove estetske forme prema kojima se kazalište treba razvijati. Da bi živjelo.